

De 160

EEN ARABISCH HANDSCHRIFT,

BEHELZENDE EENE

BESTRIJDING VAN 'T CHRISTENDOM.

MEDEDEELING VAN

P. DE JONG.

Overgedrukt uit de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie
van Wetenschappen, Afdeling *Letterkunde*, 2de Reeks. Deel VIII.

AMSTERDAM,

C. G. VAN DER POST.

1879.

D: De 160

EEN ARABISCH HANDSCHRIFT,

BEHELZENDE EENE

BESTRIJDING VAN 'T CHRISTENDOM.

MEEDEDELING VAN

P. D E J O N G.

*ein Stück abgetrieben in Nicomach Arabismus 1733
p. 130-139*

Het door mij bedoelde HS. is n°. 40 uit de kleine verzameling van Oostersche HSS. in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht. 't Is 213 bladzijden in klein 4°. groot, in 't jaar d. H. 772 d. i. 1370 der Christ. tijdr. met eene flinke hand geschreven en, afgezien van eenige wormgaten, ongeschonden tot ons gekomen. Een autograaf is het niet, maar eene goede, vrij oude copie. Het werk, er in vervat, werd in 't jaar d. H. 721 d. i. 1321 der Christ. tijdr. vervaardigd, ongeveer eene halve eeuw alzoo vóórdat de afschrijver zijn arbeid voltooide.

De geschiedenis der lotgevallen van den Codex staat ten deele in dezen zelven vermeld. Wij lezen op het schutblad, met de hand van Ravius geschreven: »Codex Arabicus Bibliothecae Orientalis Christiani Ravii Berlinatis" en daaronder: »accepi dono contra multa alia mea dona Constantino-poli 23 Maii 1640." Verder op het titelblad: »scriptum »hoc per singularem gratiam aliquotque dona obtinui ab »Beglerbegii Cyprii Medico Scheich Ibrahim, estque unicum »hujus scripti exemplar, et propter raritatem ac materiam, »postquam biduo communicatum perlegissem, maximopere a »me desideratum, ut haberemus, quod refutare Christiani »queamus, tantoque melius quanto antiquius", waarna wordt uitgerekend dat het geschrift in 1641 reeds 330 jaren oud

is. Het zijn de Mohammedaansche jaren, die tusschen 't jaar d. H. 721, den tijd der vervaardiging, en 't jaar d. H. 1051, = a. Chr. 1641, den tijd van Ravius, verlopen zijn.

Christiaan Rau of Ravius, in 1613 in Berlijn geboren en 1677 te Frankfort aan de Oder gestorven, tijdgenoot en vriend van Golius en G. J. Vossius, is dus bezitter van dezen Codex geweest en heeft dien gedurende zijn driejarig verblijf in de Levant van 1639 tot 1642 verkregen van Scheich Ibráhím, den lijfarts van den Cyprischen Beilerbei. Kort na zijn terugkeer uit de Levant, waar hij minstens ettelijke honderden HSS. zich had weten te verschaffen, heeft Ravius eenigen tijd te Utrecht de Oostersche talen onderwezen en tot bevordering dezer studiën enkele zijner HSS. aan de boekerij ten geschenke gegeven. Of onze Codex tot die dona behoort, kan betwijfeld worden, altans de schenking wordt, gelijk dit in een zevental andere HSS., van hem afkomstig, is geschied, er niet in vermeld. Welligt is de Akademische Bibliotheek door aankoop of door milddadigheid eener tweede hand in het bezit van dit HS. gekomen.

Slaan wij den Codex op, zoo vinden wij op het titelblad het volgend opschrift: كتاب فيه جواب رسالة اهل جزيرة قبرس اجاب به: العبد الخ محمد بن ابي طالب الانصاري الصوفي الدمشقي الخ ارسلت في ايام من صفر من سنة ٧٢١ ورجع الجواب اليهم: في سلخ جهادي الاخرة من السنة المذكورة الخ Wij hebben hier dus het antwoord door Mohammed ibn abi Tálib al-Ançarí aç-Çufí ad-Dimischkí in Juli 1321 gegeven op een brief, dien de Cypriërs in Maart van datzelfde jaar, alzoo 4 maanden vroeger, gezonden hadden. Wie die Cypriërs zijn, blijkt weldra uit het werk zelf: het is de hoogere en lagere geestelijkheid op het eiland (bisschoppen, patriarchen, presbyters, monniken); wat hen echter tot schrijven aanleiding gaf, wordt niet gemeld. Mag ik een vermoeden uiten, dat de lezing van het HS. bij mij achterliet, dan schijnen Muselmannen door kracht van redenen Christenen te hebben willen bewegen den Islam aan te nemen en deze laatsten, in de engte gedreven, door afgevaardigden de tusschenkomst van de Cyprische geestelijkheid te hebben gevraagd. Aan 't

hoofd dier afgevaardigden stond wel zekere koopman, كليم, waarschijnlijk Guillaume, geheeten, die in het HS. voorkomt als de hoofd-persoon, die inlichtingen aangaande de meeningen der Muselmannen aan de geestelijken verstrekke en die het schrijven der laatstgenoemden naar Syrië overbragt. De brief werd in twee afschriften aan twee beroemde Muselmannen gezonden, 't eene aan Abu'l-Abbás Ahmed ibn Taimíjah, den Hanbaliet, a. H. 728 in Damascus overleden, 't andere aan den boven vermelden Mohammed ibn abi Tálib ad-Dimischkí, ook als geograaf bekend en a. H. 727 gestorven. Het antwoord nu, door den laatsten op den brief gegeven, is in ons HS. bewaard.

Ad-Dimischkí wilde den brief stuk voor stuk weerleggen en schreef daartoe gedurig grootere of kleinere gedeelten er van af, waarop telkens zijn antwoord volgt. Daar hij den brief, zoo 't schijnt, getrouw en in zijn geheel heeft weergegeven, wil ik — het doel zal u later blijken — de afzonderlijke stukken bijeenvoegende, den hoofdzakelijken inhoud er van u nader doen kennen.

Na de beginwoorden: بِسْمِ اللّٰهِ النّٰطِقِ وَالنّٰطِقِ, die bl. 7 toevallig worden aangehaald, deelen de Cyprische geestelijken mede dat, toen zij gehoord hadden dat er onder de Arabieren een man verschenen was, Mohammed geheeten, die beweerde een gezant Gods te zijn en een boek mede te brengen, dat hem van Godswege was geopenbaard, zij niet hebben gerust voordat zij dat boek magtig waren geworden en aandachtig gelezen hadden: dat zij daaruit de wetenschap hebben opgedaan, dat Mohammed slechts tot de Arabieren, in de tijden der onwetendheid levende, was gezonden, 'twelk door een beroep op een tal plaatsen uit den Koran (Sur. 26: 198, 2: 146, 3: 158, 28: 46 enz.) wordt gestaafd. Krijgt volgens den Koran een volk zijn eigen Godsgezant, zich uitende in hunne taal, kregen zoo de Arabieren, tot wie vroeger geen gezant was gekomen, Mohammed, medebrenkende een boek, in hun taal geschreven, dan was het duidelijk dat de Christenen, welke hunne eigene gezanten vóór Mohammed hadden gehad met heilige boeken, in hun taal geschreven, met dezen Profet niet te maken en volle vrijheid hadden aan hun gods-

dienst vast te houden. Het zou ook strijden met Gods regtvaardigheid een volk te straffen, omdat zij niet gevolgd waren een profeet, die tot hen niet was gekomen, van wien zij in hun taal niets hadden gelezen noch gehoord. Maar er is meer. De Cyprische geestelijken vonden ook in den Koran (Sur. 21: 91, 3: 37) Jezus en zijne moeder Maria met eere vermeld, op een tal andere plaatsen zijne bovennatuurlijke geboorte, de wonderen door en aan hem verrigt, de waardij van 't Evangelie, van Christen-kerken en kloosters erkend, reden voor hen om standvastig te zijn in de leer van Jezus en zijne Apostelen en niet te gelooven aan eene beweerde vervalsching van 't Evangelie. Hoe zou deze laatste ook mogelijk zijn bij een boek, dat in 72 talen over de gansche aarde verspreid is? De Cypriërs meenen nog verder te kunnen gaan en zich te mogen beroepen op de bekende Koranplaats (Sur. 29: 45), waar den Muselmannen wordt voorgeschreven met Joden en Christenen niet te twisten, tenzij met diegenen van hen, die snood hebben gehandeld, en te zeggen: »wij »gelooven in dat wat ons en wat u geopenbaard is en onze »God en uwe God zijn één." De personen toch, die hier worden uitgezonderd en snood gehandeld hebben, kunnen alleen de Joden zijn, die telkens aan afgoderij zich overgaven, den duivelen geofferd en de Godsgezanten gedood hebben — wat met een tal plaatsen uit het O. T. wordt bewezen. De Christenen daarentegen hebben nooit iets dergelijks als de Joden verrigt en worden dan ook elders in den Koran boven dezen gesteld (Sur. 5: 85). De voortreffelijkheid der Christenen blijkt nog uit hunne misoffers, die in de plaats der door God verfoeide offers der Joden getreden zijn en door de tafel (البيادة) in Sur. 5: 112 en volg. worden aangeduid, alsmede uit de bede, voorkomende in Sur. 1: »leid ons op het regte »pad, het pad dergenen, dien gij genadig zijt geweest, op »wie gij niet vertoornd waart en die niet waren afgedwaald." Op deze Koranplaats toch worden drie categoriën van menschen onderscheiden, 1°. zij wien Allah genadig was, 2°. op wie hij vertoornd was, 3°. die waren afgedwaald. De 1ste zijn de Christenen, de 2de de Joden, de 3de de afgodendienaars. Andere dan deze 3 categoriën van menschen waren

er in Mohammed's tijd niet en dat het »pad dergenen, dien gij genadig zijt geweest" op het pad der Christenen ziet toont ook het Arabische woord, voor *pad* hier gebezigd, *صراط* aan, 'twelk volgens den bisschop Damianus niets anders is dan het Latijnsche *strata*.

Na dit laatste, niet zeer klemmend, betoog gaan de Cyprische Christenen over om te spreken over de drieëenheid en de goddelijke natuur van Christus, daar beide deze leerstukken door de Muselmannen worden verworpen. Ten onregte, naar zij meenen, want met hun triniteits-dogma willen zij alleen God erkennen als die is (tegenover al wat wordt), als een redelijk en als een levend wezen. Het absolute zijn is de Vader, het woord is de Zoon en het leven is de Heilige Geest. Deze namen hebben zij niet willekeurig gegeven, maar God heeft er zijne Godheid mede benoemd, wat uit den Bijbel en Koran bewezen wordt. Zij representeren drie onderling verschillende, inhaerente eigenschappen van het wezen Gods, die zelf onverdeeld één is.

Wat de vleeschwording des Woords betreft, de Profeten hebben die — wat weder met eene menigte bewijsplaatsen wordt aangetoond — lang vooraf verkondigd. De Joden lezen deze voorspellingen, zonder tot geloof in Jezus te komen, maar wegens hunne gedurige wederspanningheid zijn hunne oogen verblind. Evenmin erkennen zij de triniteit, hoezeer in hunne schriften duidelijk geleerd. Woorden als: »laat ons menschen maken naar ons beeld en onze gelijkennis" en: »ziet, Adam is geworden als onzer één" wijzen buiten den Vader op den Zoon en den Heiligen Geest. Als God uit het brandende braambosch tot Mozes spreekt: »Ik »ben de God van Abraham, de God van Izaak en de God »van Jakob", en niet zegt; »Ik ben de God van Abraham, »Izaak en Jakob", maar den naam van God driemaal herhaalt, verraadt dit de drievuldigheid van het Goddelijk wezen. Maar de Jood verstaat dit niet, evenmin als hij de beteekenis vat van het »heilig, heilig, heilig", dat hij driemaal achtereen in de synagoge uitroept.

Op deze gronden gelooven de Cyprische geestelijken aan de triniteit, maar nadrukkelijk verzekeren zij te gelijker tijd

aan de éénheid Gods vast te houden, blijkbaar bevreesd, dat zij geacht zouden worden drie Goden te erkennen. 't Geloof aan de triniteit eischt volgens hen evenmin een driegodendom aan te nemen, als dat men sprekende van een mensch, zijn woord en zijn geest aan drie menschen moet denken, of sprekende van de vlam des vuurs, de hitte des vuurs en 't licht des vuurs aan drie vuren, of sprekende van de schijf der zon en 't licht der zon en de stralen der zon aan drie zonnen. Zich houdende aan de leer van Jezus, zijn zij derhalve, meenen zij, noch strafbaar, noch laakbaar, te minder, daar de Koran hen als volgers van 't vleeschgeworden Woord boven de ongeloovigen stelt. En wat de twee naturen van den Verlosser aangaat, in wiens menschheid, op wonderdadige wijs uit de reine maagd Maria geboren, het woord Gods onveranderd en onvermengd woonde, zoodat Hij leed met zijne menschelijken, en wonderen deed door zijne goddelijken natuur — de Cypriërs trachten aan te toonen, dat ook deze beschouwing over Jezus persoon in overeenstemming is met de uitspraken van den Koran.

Hierop volgt in den brief de mededeeling van eene discussie, welke tusschen de Cyprische geestelijken en de Muselmannen had plaats gehad door tusschenkomst van Kiljam en de zijnen, die de wederzijdsche gevoelens overbragten. De geestelijken — zoo wordt verhaald — hadden van Kiljam en de zijnen vernomen, dat de Muselmannen zeiden: als gij dan werkelijk gelooft in één eenigen God, wat beweegt u dan toch om te spreken van Vader, Zoon en Heiligen Geest? Gij sticht maar verwarring en brengt uwe hoorders in den waan dat gij gelooft aan een driegodendom of iets soortgelijks, wat gij niet doet. De geestelijken geven hierop Kiljam en de zijnen het volgend antwoord in den mond: de Muselmannen gelooven dat Allah geen ligchaam heeft en aan geene ruimte gebonden is en toch zeggen zij dat Allah oogen en handen heeft, van de eene plaats naar de andere zich begeeft, en maken zodoende dat de onkundigen aan hen anthropomorphistische denkbeelden aangaande Allah toeschrijven, die zij in waarheid niet hebben. De Muselmannen bragten bij monde van Kiljam en de zijnen hiertegen weder in: wij

spreken zoo omdat de Koran zoo spreekt, maar het is eene oneigenlijke wijze van spreken en ieder die dit eigenlijk opvat en aan Allah een ligchaam toeschrijft, wordt door ons vervloekt en voor een ketter gehouden en als wij hem die zoo iets gelooft voor een ketter verklaren, voegt het onzen tegenstanders niet ons zulk een geloof op te dringen. De geestelijken lieten hierop ten slotte door Kiljam en de zijnen weder antwoorden: zoo is het ook met ons. De reden dat wij spreken van Vader, Zoon en Heiligen Geest is dat het Evangelie zoo spreekt. Ieder die daarbij aan drie Goden denkt, wordt door ons vervloekt en voor een ketter gehouden en als wij hem vervloeken die aan drie Goden gelooft, voegt het onzen tegenstanders evenmin ons dit geloof op te dringen.

Na een kort vertoog over het wezen Gods zetten de Cypriers nog uiteen hoe er eigenlijk maar van twee godsdiensten sprake kan zijn, van een godsdienst, dien van Mozes, waarin het regt, en van zijn eenig en noodzakelijk complement, den godsdienst van Jezus, waarin de genade geldt. Daarop sluiten zij hunnen brief, volgens ons HS. 1),

met de woorden: *فقد سالونا ذلك وجعلوا كلام فيه سغيرا
والحمد لله حمدا كثيرا*

Het schrijven der Cyprische geestelijken, 't welk Ravius, blijkens eene aantekening in 't begin van den Codex, in geenen deele bevredigde, werd door ad-Dimischki zeer uitvoerig beantwoord. Het is mijn voornemen niet van dit geheele antwoord, evenals van den brief, eene beschrijving te geven. 't Zou ons te lang bezig houden en 't wordt voor mijn doel niet gevorderd. Ik zal mij bepalen tot de eerste, meest merkwaardige, helft van ad-Dimischki's geschrift. 2) Gij zult daaruit den schrijver voldoende leeren kennen. Vooraf echter een woord over het standpunt, waarop hij zich plaatst.

Om de afgedwaalde menschheid te regt te brengen, beweet ad-Dimischki, werd door God niet één gezant op één bepaalden tijd, maar werden verschillende gezanten op verschillende tijden gezonden. Ieder hunner had eene gewijzigde missie naar de behoeften van zijn tijd. Geen gezant deed

van den last, aan zijn voorganger gegeven, iets af, maar voegde er iets aan toe, wat zijn tijd vorderde. Ieder bragt het geneesmiddel, dienstig voor de kwalen zijner eeuw, en mogt dan ook op de gehoorzaamheid zijner tijdgenooten aanspraak maken. Zoo traden Noach, Abraham, Mozes, Jezus en Mohammed achtereenvolgend op, onderling elkander aanvullend, totdat de rei der Profeten met Mohammed gesloten en het Godsplan volledig in hem werd vervuld.

Uit het gezegde volgt noodwendig, dat de Muselmannen Mozes en Jezus als Godsgezanten erkennen, maar men besluite daaruit niet, dat zij ook de boeken des O. en N. verbonds als zuivere openbaringsoorkonden vereeren. Integendeel, volgens den Koran zijn deze boeken te wantrouwen, alleen over de mate waarin, bestaat bij de Muselmannen verschil. Ad-Dimischki behoort tot degenen, wier oordeel over de betrouwbaarheid zeer ongunstig is. Zonder hier vooruit te loopen en te gewagen van hetgeen wij straks zullen vernemen, onze auteur maakt druk melding van het Evangelie, zoo als hij de vier Evangeliën noemt. Maar de geschiedenis van Jezus leven, daarin gegeven, is volgens hem in menig opzigt onjuist. Wel staat bij hem vast de bovennatuurlijke geboorte van den Heer — Adam, heet het, werd geschapen zonder vader en moeder te hebben, Eva uit een vader (Adam) zonder moeder en zoo werd Jezus, om den kring af te ronden, uit eene moeder (Maria) zonder vader geschapen —, wel worden ook de wonderen, door Jezus verrigt, erkend, maar met dit al blijft hij mensch, alleen mensch en wordt er protest aangeteekend tegen de echtheid der plaatsen, waar zijne godheid wordt geleerd. Ook de kruisiging van Jezus heeft, in weerwil dat het Evangelie die verhaalt, niet plaats gehad. 't Is ondenkbaar dat God zijn trouwen dienstknecht aan zoo veel ellende zou hebben prijsgegeven. Integendeel, Hij ontrukte hem aan 't gevaar, door hem ten hemel te doen varen en een ander, Judas ³⁾ Iskariot namelijk, die zulks verdiende en dien God tot straf voor zijn verraad plotseling op Jezus deed gelijken, den smadelijken kruisdood te laten ondergaan. De leer van Jezus verzoenend lijden mist dien ten gevolge allen grond. Het geloof, dat hij gekomen zou zijn

om de menschheid uit de magt des satans te verlossen, is valsch en slechts een uitvloeisel van 't dualisme van later tijd. Veel onwaars is in de Evangeliën, niet 't minst in 't Evangelie van Johannes, het jongste der vier, te vinden. Gebrek aan kritiek, ligtgeloovigheid en vooral de dogmatische meeningen der latere tijden hebben op de beschrijving van Jezus persoon, zijn leven en werken een nadeeligen invloed uitgeoefend.

Het Evangelie wordt blijkbaar door ad-Dimischkí het hoofdwerk geacht van 't N. T., gelijk de Wet van 't O. Wat buiten de Evangeliën in 't N. T. voorkomt, wordt met stilzwijgen voorbijgegaan. Ter loops wordt nog melding gemaakt van Paulus en van hem gezegd, dat hij geen tijdgenoot of discipel van Jezus was, hoewel later door de Christenen, die hem de plaats van Judas Iskariot doen innemen, tot de twaalf gerekend, maar dat hij eerst ongeveer 150 jaren na Christus leefde. Dat ad-Dimischkí over dezen Apostel en zijne bekeering niet gunstig oordeelt, kan blijken uit zijne bewering, dat Paulus in 't geheim den strijd over de twee naturen en de twee willen in Christus, welke de Christenheid zóó zeer verdeelde, in 't leven riep.

Met Constantijn d. i. (ik moet hier verschooning vragen voor de chronologische kennis van mijn auteur) omstreeks 't jaar 100 van de Christelijke tijdrekening greep de grootste verbastering van 't Christendom plaats. Moesten de volgers van Jezus vroeger in gestadige vrees en in alle stilte een kommervol bestaan voortslepen, met dien keizer traden zij openlijk uit hunne schuilhoeken te voorschijn, het Christendom werd de heerschende godsdienst, de kanon en de dogmata werden vastgesteld en tal van zaken ingevoerd, die aan 't oorspronkelijk Christendom vreemd waren. De tijd der zegepraal van den godsdienst van Jezus was tevens de tijd van zijn bederf. Het ontaarde Christendom ging den weg op van het vroegere Jodendom, beide vervielen tot uitersten en maakten de komst van den Islam noodzakelijk, die het juiste midden zou aanwijzen. Tot uitersten toch waren beide vervallen. Let slechts op, hoe vele spijzen den Joden zijn ontzegd, hoe de Christenen alles eten; hoeveel voor den Jood

onrein is of wordt — de reiniging door den doop alleen voor den Christen volstaat; hoe de Jood niets op sabbat verrigt — de Christen er een plezierdag van maakt; hoe de Joden hunne profeten weerstreefden en doodden — de Christenen in 't tegenovergestelde uiterste vervielen, hunne geestelijke voorgangers als schutspatronen en heiligen vereerden, voor hunne beelden in de kerken knielden, de n Messias uit den rei der menschheid hebben geligt en tot God gemaakt; hoe de halsstarrige Joden eindelijk bij alles wat zij hoorden of het waar was of niet, zeiden: wij gelooven 't niet — de ligtgeloovige Christenen bij het hooren van iedere leugen verklaarden: wij houden dit voor waar. De Islam moest toonen dat de waarheid in het midden lag.

Maar wenden wij ons tot het antwoord van ad-Dimischki op den brief. De Cyprische Christenen hadden, zoo als gij u herinneren zult, eene defensieve houding aangenomen, zij trachtten zich los te maken van de Muselmannen en hunne zelfstandigheid te handhaven. Mohammed, zeiden zij, was slechts tot de Arabieren gezonden, de Islam dus niet voor hen bestemd. Ja meer, de Koran erkende hun regt van bestaan door met eere te gewagen van Jezus, Maria, 't Evangelie, christen-kerken en kloosters, staafe alzo de echtheid hunner heilige schriften, zoodat eene beweerde vervalsching van deze geen geloof verdiende. Hoe zou die — voegden zij er bij — ook mogelijk zijn met een boek, dat in 72 talen over de gansche aarde verspreid is? Nog een derden stap deden zij, de Koran gaf niet slechts goede getuigenis aan hun heiligen Codex, den Bijbel, maar nam ook hunne personen in bescherming door den Muselmannen voor te schrijven hen niet te moeijen, hen, Christenen, vooral niet, die in den Koran ver boven de Joden worden gesteld. Niet alzo gaat ad-Dimischki te werk, hij vergenoegt zich niet met zijne tegenpartijders af te weren, hij wil zich van hen meester maken en tot onderwerping dwingen.

Voordat ad-Dimischki de eerste bewering der Cypriërs, op de speciale missie van Mohammed gegrond, weerlegt, maakt hij eene aanmerking op den vorm van hun schrijven. Zij spreken maar van een man, Mohammed geheeten, zonder op

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft

zijn naam, wat de geloovige Arabier nimmer nalaat, een zegenwensch te laten volgen. Dit is onbeleefd. Men eert elkaar in de dagelijksche zamenleving, hoeveel te meer behoort men dit Mohammed te doen, wiens blooten naam, die *de geprezene* beteekent, niemand noemen kan of hij eert en prijst hem, zelfs tegen zijn wil. En wat de bewering zelve betreft, zij is onverstandig. De Cypriërs bedenken niet dat van Mohammed en zijne komst op onderscheidene plaatsen in O. en N. T. melding wordt gemaakt. De bewijsovervoering die nu volgt laat voor ons in kracht veel te wenschen over en berust volgens den geest diens tijds grootendeels op bedekte aanduidingen of getalwaarden van woorden. Het eerste bewijs is te vinden in Deut. 33: 2: »de Heer is van Sinai gekomen »en is hunlieden opgegaan van Seïr; Hij is blinkende verschenen van het gebergte Pārān.» Sinai toch doelt op Mozes en de Wet, Seïr op den Messias en het Evangelie, daar Seïr Nazareth is, en Pārān op Mohammed en den Koran, daar Pārān Mekka en het gebergte Pārān het gebergte van Hidjáz is ⁴). — Een tweede bewijs levert Deut. 18: 18, waar God tot Mozes zegt: »eenen profeet zal Ik hun (den Israëlieten) »verwekken uit het midden hunner broederen als u en Ik »zal mijne woorden in zijnen mond geven.» Nu is het bekend dat de Israëlieten geene broederen hebben dan de Ismaëlieten en onder de Ismaëlieten stond geen wetgever als Mozes op dan Mohammed. God zegt uitdrukkelijk: uit hunne broederen, niet, uit hen zal Ik een profeet verwekken en blijft zoo in overeenstemming met 'tgeen elders, Deut. 34: 10, staat: »Er stond geen profeet meer op in Israël gelijk Mozes.» — Het derde bewijs is ontleend aan Gen. 17: 20, waar God tot Abraham zegt: »en aangaande Ismaël heb ik »u verhoord; zie, Ik heb hem gezegend en zal hem vruchtbaar maken en hem gansch zeer vermenigvuldigen; twaalf »vorsten zal hij gewinnen en Ik zal hem tot een groot volk »stellen.» De Hebreuwsche woorden, hier naar de Statenoverzetting door *gansch zeer* vertaald, בְּקִימָה מְאֹד, geven Mohammed aan, die dan ook מֹחַמְּדִים geheeten wordt. Dat de Profeet bedoeld is, blijkt uit de getalwaarde dier woorden, welke dezelfde is als die van 't woord Mohammed, namelijk 92 ⁵).

Zoo gaat de Schrijver voort met uit O. en N. T. nog eene menigte andere bewijzen bij te brengen, waaronder natuurlijk niet ontbreken de plaatsen, waar de Parakleet d. i. Mohammed wordt beloofd. Deze moest komen om de wereld te overtuigen van zonde, met andere woorden gezegd, om de Christenheid te overtuigen van het ongepaste om Jezus en Maria te vergoden, aan eene drieëenheid te gelooven enz.

Na zulke bewijzen — aldus redeneert ad-Dimischki voort — kunt gij niet zeggen met den Profet niet te maken te hebben, te minder, daar zijne missie geene speciale tot de Arabieren, maar eene algemeene tot alle menschen is — wat hij dan uit den Koran betoogt. God zou niet onregtvaardig zijn met u te straffen om uw ongeloof. Gij kunt Mohammed leeren kennen. Uwe eigene heilige Schriften verkondigen hem u, en bovendien, gij leest den Koran, zijn boek. Zoo gij u om hem niet bekommert, zoudt gij handelen als de Joden, die, toen de Messias tot hen gezonden werd, zeiden: wij willen van hem niet hooren, wij hebben aan de wet van Mozes genoeg. Leest den Koran, gij zult bespeuren, welke voortreffelijke zaken gij daarin al niet vindt — hij somt enkele op — zaken, zoo als gij die in de Wet en het Evangelie niet kunt aanwijzen. Wat is de Wet hierbij, de Wet waarin zaken voorkomen als dat iemand overspel bedrijft met zijne dochter, de Wet wier lotgevallen reeds groot wantrouwen aangaande hare ongeschondenheid wettigen. Mozes brak de steenen tafelen, Nebucadnesar verbrandde de Wet bij de verwoesting van Jerusalem en doodde de Joden. Slechts één man bleef over die in staat was om den inhoud van 't verloren geschrift uit zijn geheugen op te teekenen. Ook Antiochus verbrandde de Wet. Bovendien hebben de Joden haar voor hun doel vervalscht, waaruit 't verschil tusschen de Hebreeuwsche en Samaritaansche Pentateuch ontstond. Nog meer dergelijke zaken, zegt ad-Dimischki, zou ik kunnen vermelden, maar ik acht het voegzamer te zwijgen uit eerbied voor 'tgeen van het woord Gods in de Wet nog overig is.

En het Evangelie met al zijn tegenspraak en onwaarheden, die Mohammed heeft moeten aan 't licht brengen, wat

beteekent ook dit bij den Koran. Gij kent het ontstaan er van: het dateert uit den tijd van Constantijn. Toen waren er van 't leven van Jezus in omloop elf verhalen, geëvenredigd aan 't getal zijner discipelen, met uitzondering van Judas. Constantijn vond die elf onderling verschillende verhalen te veel, koos er vier uit, die tegenwoordig het Evangelie uitmaken, en verbrandde de overigen, uitgenomen alleen het apocryfe *Evangelium Infantiae*, 'twelk nog bij de Jacobieten in publiek gebruik is. Daarenboven werden ten tijde van Constantijn, bij de vestiging des Christendoms, een tal gebruiken uit 't O. T. overgenomen, gebeden, vasten verordend, pericopen vastgesteld, die op bepaalde dagen moesten worden voorgelezen, orgels ingevoerd, terwijl werd afgemaand veel in 't Evangelie te lezen of zich er van in 't geheugen te prenten. Wat een verschil met de studie, die de Muselmannen van hun Koran maken. Zevenhonderd jaren zijn zij bezig met dezen te bestuderen, ongeveer 260 commentaren, waaronder die 50 boekdeelen groot zijn, hebben zij er op geschreven en nog hebben zij 't onderwerp niet uitgeput. Wat al zaken, waarover het Evangelie zweeg, heeft men ten tijde van Constantijn eigenmagtig vastgesteld, bepalingen b.v. omtrent 'tgeen den Christen al of niet geoorloofd is, omtrent erfenissen, huwelijken, peeten en wat dies meer zij. En wat gij zegt, dat de Koran getuigenis zou afleggen voor de onbedorvenheid van den tekst des Evangelies, 't is even onwaar als uwe bewering, dat geene tekstvervalsching kon plaats hebben omdat het Evangelie in 72 talen over de gansche aarde was verspreid. Zoo gij, die zulks beweert, daartoe aangezocht die 72 talen eens moest opsommen, zoudt gij wel doen als de kok, die beweerde 100 keurige spijzen te kunnen bereiden en, ze zullende optellen, na het eerste tien- of twintigtal bleef steken. Daarop zeide men hem: dat blijven steken had moeten gebeuren bij het laatste tiental.

De geestelijken hadden zich beroepen op de Koranplaats, waar den Muselmannen bevolen wordt met Joden en Christenen niet te twisten, tenzij met degenen van hen die snood hebben gehandeld, en hadden de meening geuit dat onder dezen, die uitgezonderd werden, alleen de Joden konden wor-

den verstaan. Ad-Dimischki verwerpt deze exegese. Dat de Joden steeds snood hebben gehandeld, erkent hij gaarne, maar dit ontschuldigt de Christenen niet. Die zeggen dat één drie is, zijn ook kettters in zijn oog. Het zijn veelgodendienaars, die de Koran veroordeelt. Neen, de Christenen zijn niet zooveel beter dan de Joden, beiden handelen even dwaas als de zieke, die, na van eene ongesteldheid door een middel van een medicus genezen te zijn, na verloop van eenige jaren eene andere ongesteldheid krijgt en onder behandeling van een ander kundig geneesheer komt, maar nu het nieuwe geneesmiddel door dezen voorgeschreven niet wil gebruiken, maar slechts het oude verlangt. De dwaas ziet niet in dat de tweede ziekte eene andere is dan de eerste. Zoo verwierpen de Joden Jezus als geneesmeester, van niemand als Mozes willende weten, zoo verwerpen de Christenen op hun beurt Mohammed en klemmen zich aan Jezus vast. Dwazen! Wat de Joden waren, zullen de Christenen worden: oorzaken van hun eigen verderf. De voortreffelijkheid der Christenen uit Sur. 5 en Sur. 1 af te leiden, zoo als de geestelijken deden, is, in de schatting van ad-Dimischki, eene wanhopige daad. Eene gezonde verklaring dier plaatsen voert, gelijk hij breedvoerig aantoonst, tot een geheel ander resultaat. De Christenen zijn ziek en behoeven dringend den medicijnmeester. Hoe ver zij het spoor bijster zijn, blijkt uit hun geloof aan eene drieëenheid. Er zijn polytheïsten die dit opzettelijk en anderen die het onopzettelijk zijn. De eersten zijn de afgodendienaars, de laatsten zijn de Christenen. Dezen willen Gods éénheid wel, maar meenen toch drie personen in het Goddelijk wezen te moeten onderscheiden. Zij zijn den jager gelijk, die met een pijl op wild zal schieten, terwijl menschen in den omtrek staan. Er wordt tot hem gezegd: schiet niet, welligt treft gij een mensch. Neen, antwoordt hij, ik zal alleen op 't wild schieten. Hij schiet en treft een mensch. 't Is zonder opzet, maar de uitwerking is niet minder noodlottig. Met zulke Christenen kan de Muselman geen vrede hebben, zij zijn »de afgedwaalden'', waarvan in de 1^e Sura sprake is. Wat dit polytheïsme uitwerkt, blijkt b.v. hieruit, dat zij eene menigte vastendagen aan mannen

en vrouwen: Johannes, Petrus en Paulus, Georgius, Theodorus enz. hebben gewijd, geen enkelen echter aan God. Hoe diep de Christenen gezonken zijn, kan men opmaken uit hunne vertooningen in kerken en andere plaatsen van Godsvereering, als daar zijn een kruis door magnetisme in de lucht opgehouden, eene bloedende olijf in Çaidanájá buiten Damascus te zien, oogen der beelden die overloopen van tranen en ontelbare dergelijke onzinnigheden meer.

In het tweede gedeelte van zijn werk handelt ad-Dimischkí uitvoerig over de Godheid van Christus en de triniteit. Hij vervolgt zijne tegenpartijders overal, waarheen zij zich wenden, en tracht hun onder 't oog te brengen dat, op welke gronden zij hun geloof ook pogen te verdedigen, zij ten slotte even ongerijmd handelen als de emmerverkooper, die tot verantwoording geroepen over een stuk zijnden wateremmer, welken hij voor deugdelijk en goed had verkocht, bij de proefneming bleef verklaren dat hij niet stuk was, alhoewel het water van alle kanten er uitstroomde. Geene betere figuur maken de geestelijken volgens ad-Dimischkí met hun beroep op de anthropomorphistische uitingen der Muselmannen ter rechtvaardiging van hun geloof in de triniteit. Voor den nadenkende doet dit beroep evenmin iets af als (om ad-Dimischkís beeldrijke taal te gebruiken) het streven eener huilende vrouw, die een kind, dat zij aan hare zijde heeft, slaat om door zijn geschreeuw haar gehuil te maskeren. Wat een onderscheid tusschen het eene geschreeuw en het andere! wordt dra onder de omstanders gehoord.

Maar genoeg over ad-Dimischkís antwoord. Laat mij ten slotte nog opmerken dat de aanvang er van luidt: الحمد لله الذي ضوأ
 الخ بصباح التوحيد قلوب البصطفين من العباد الخ
 digt met de woorden: والسلام علي من اتبع الهدى. Daarop volgt
 dit onderschrift: تم الجواب بالفتاات السبوحية عن رسالة اهل الملة
 المسيحية "علي يد العبد الفقير الي من هو بالعفو جدير" ابي بكر
 ابن علي بن عوض التروجي (6) في خامس عشرين ربيع الاول من عام ٧٧٢

Voor vijf jaren gaf ik 7) van dit HS. eene zeer korte beschrijving, slechts weinige regelen lang, in het V^{de} deel van den *Catalogus Codicum orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae*, p. 273. Aanleiding tot dit uitvoeriger verslag vond ik in het onlangs verschenen en verdienstelijk werk van Moritz Steinschneider *Polemische und apologetische Literatur in arabischer Sprache*, Leipzig, 1877. Hij maakt daarin onder meer melding van ons strijdschrift en drie andere, daarmee zamenhangende, werken, zonder evenwel het verband te hebben doorzien, waarin zij tot elkander staan. Het zal, naar ik vertrouw, den Heer Steinschneider niet onwelgevallig zijn, wanneer ik op dit verband wijs, en zal ik feilen aantoonen in zijn boek, men vergete niet dat vooral de inzage van bronnen, door hem niet gebezigd, mij daartoe in staat heeft gesteld. De werken, door mij bedoeld, zijn bij Steinschneider n°. 114 op bl. 132 en volg., n°. 22 op bl. 42, n°. 13 op bl. 32 en volg. en n°. 135 op bl. 157.

Het strijdschrift n°. 114 op bl. 132 en v. is het onze en de Codex, door Steinschneider lang te vergeefs gezocht, onze Utrechtsche Codex. Over de identiteit kan geen twijfel zijn, zoo men de aantekeningen van Ravius in 't begin van ons HS., die boven door mij zijn medegedeeld, vergelijkt met 'tgeen diezelfde Ravius in zijne *Panegyrica secunda orientabilibus linguis dicta* ⁸⁾ etc. p. 13 verhaalt (zie Steinschneider bl. 11 en v., aant. 1).

Het tweede strijdschrift n°. 22 op bl. 42, het antwoord namelijk van Abu Bekr ben Alí enz. op een brief van belijders der Christelijke religie, bestaat niet. De Oxfordsche Codex, die dit strijdschrift bevatten zou, is, hoe vreemd dit bij den eersten oogopslag moge schijnen, niets dan eene copie van ons Utrechtsch HS. Steinschneider dwaalt hier op het voetspoor van Pusey. Wie het boven vermeld onderschrift van onzen Codex inziет en daarbij let hoe de titel en auteur van 't Oxfordsche HS. door Steinschneider zijn aangegeven, bemerkt terstond dat deze laatste gegevens uit dat onderschrift zijn voortgevloeid en de afschrijver van onzen Codex auteur is geworden. De gang van zaken was deze: ons HS. van Ravius werd in 1645 afgeschreven door Nicolaus Petruszoon

uit Aleppo geboortig, een Grieksch Christen, zijdewever van beroep⁹⁾, die te Amsterdam woonde en vele HSS., ook voor Golius, copieerde. Dit afschrift van Nicolaus, waarin, blijkens 'tgeen in den Oxfordschen Catalogus A. et E. p. 569 wordt medegedeeld, ook ons onderschrift was opgenomen, verhuisde naar Oxford en werd in later tijd door Pusey beschreven. Maar daar het nu vaststond, ook al wegens een ander afschrift van Nicolaus in dienzelfden Oxfordschen Codex voorhanden, dat Nicolaus de scriba was, kon, zoo besloot Pusey, de man in ons onderschrift genoemd, Abu Bekr ben Alí, de afschrijver niet zijn, maar moest de auteur wezen. In calce, zegt Pusey, exstat nomen Auctoris, ut videtur, qui se Abu Bekr ben Alí etc. appellat, en eenige regelen verder: (Abu Bekr ben Alí) nomen scribae esse nequit, cum totus codex manu Nicolai exaratus sit. Op deze wijze werd uit een eenvoudig afschrift van onzen Codex een nieuw werk geboren.

En nu het derde strijdschrift. In het begin dezer verhandeling heb ik medegedeeld, dat de brief der Cyprische geestelijken in twee afschriften aan twee beroemde Muselmanen werd gezonden, 't eene aan ad-Dimischkí, 't andere aan Takío'd dín Abu'l-Abbás Ahmed ibn Taimíjah. De vraag rees bij mij op: zou onder de strijdschriften van ibn Taimíjah zijn antwoord op den brief niet voorhanden zijn? Mijn vermoeden viel op n° 13 bij Steinschneider bl. 32, waar vermeld wordt zijn "الجواب الصحيح" لمن بدل دين المسيح. Van dit werk is slechts het 2^e en laatste deel aanwezig in de Leidsche Bibliotheek, Cod. Warn. 338; (zie van den *Catalogus* Vol. IV, bl. 251). Deze Codex, op mijn verzoek welwillend mij toegezonden, bevestigde mijn vermoeden. Ik vond er van den brief, dien Ibn Taimíjah, even als ad-Dimischkí, stuksgewijze weerlegt, het laatste gedeelte, met onbeduidende varianten, woordelijk weder¹⁰⁾. *(Cont. ad. Cod. Nic. 48)*

Ten slotte kan de vraag worden gedaan: is de brief van de Cyprische geestelijken ook afzonderlijk onder de Arabische HSS. voorhanden? Ravius betwijfelde het blijkens eene aantekening in het begin van onzen Codex: »Cypriorum Christianorum tractatum, qui hic est immixtus, separatim invenire

»non potui, nec credo exstare.” Evenwel onmogelijk is dit niet. Steinschneider gewaagt onder n°. 135 op bl. 157 van een werk, vervat in den Parijschen Codex n°. 88 (4) en in den Catalogus alleen met deze woorden beschreven: »Anonymi epistola Cypro missa ad Takieddinum filium Etelminae» [Steinschneider gist *ابن تيبة* † 728], ubi praecipua Christianae religionis capita exponuntur.” Dit werk kan onze brief zijn. De beschrijving is echter te vaag, om met zekerheid een oordeel uit te spreken. Ik heb den hoofdzakelijken inhoud van onzen brief medegedeeld, om anderen de middelen aan de hand te geven, ten einde dit vraagstuk op te lossen.

A A N T E E K E N I N G E N .

1) Volgens het Leidsche HS. n°. 338 (waarover later) f. 154 r.:

فقد جعلوني سفيراً والحمد لله رب العالمين

2) Ook hier zal ik korthedshalve enkele uitweidingen nog achterwege laten, b. v. als hij van bl. 28—52 den geregelden gang van zijn betoog verbreekt door tal van losse opmerkingen (in 't HS.

نكث, in plaats van نكت, plur. van نكتة, geheeten). De Schrijver heeft, welligt uit haast, zijne stof niet net geordend.

3) Judas wordt in 't HS. (b. v. bl. 37, 39, 40, 88, 158) هيرودس genoemd, Herodes (bl. 123) هيرودس أو هدورس.

4) Verg. Jakut onder ساعير en فاران.

5) Verg. Steinschneider, *Polemische und apologetische Literatur*, Leipzig, 1877 (van de *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes* VI Band, N°. 3) S. 327 en Goldziher in *Zeits. der Deuts. Morg. Ges.* XXXII, 1878, S. 374.

6) Cod. التروحي.

7) Steinschneider kent bl. 133 deze beschrijving bij vergissing toe aan de Goeje. Dat het evenwel zijn nut heeft op den auteur acht te geven, wil ik Steinschneider aantoonen met een voorbeeld uit zijn eigen werk (een paar bladzijden vroeger, bl. 131, aant. 2). Had hij daar opgemerkt dat niet ik, maar Weijers bl. 68 van den *Catalogus Codd. Or. Bibl. Acad. Reg. Sc.* schreef (zie Praefatio bl. XV), hij zou de fout zich hebben bespaard, die hij nu begaat, van Weijers een boek te laten citeren, dat twee jaren na zijn dood verscheen. Bl. 117 ziet niet op Juynboll's *Comment. in hist. gent. Samar.*, maar op 't geen hij schreef in *Orientalia* Vol. II.

8) Dit werk is mij alleen bekend uit de aanhaling door Steinschneider. Het is noch in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht, noch in die te Leiden. In de laatstgenoemde bibliotheek vond ik slechts: *Christiani Ravii Berlinatis Panegyrica prima orientalis linguis dicta in illustrissimo et frequentissimo auditorio*

Rheno-Trajectino propriidie Nonarum Octobris anni 1643. Ultrajecti, apud Joannem à Waesberge anno 1643. Evenmin is Ravius' *Spolium orientis*, Kiel, 1669 in 4°, een gewichtig boek, waarop ik de aandacht vestig, in eene der gezegde bibliotheken voorhanden.

9) Ravius zegt van hem in zijne *Panegyrica prima* bl. 22, over Haleb sprekende: »Hinc oriundus est doctissimus et mille Arabibus Muhammedanis contra eruditus ille meus arabs, Nicolaus »Petri, religione Christianus, professione Graecus, artificio textor »sericus, consuetudine commodus, vita integer et pius". Vergelijk verder Dozy in de Voorrede van den Leidschen Catalogus bl. XIV sq.

10) Zie hier de gelijkkluidende stukken van den brief, die in beide Codices gevonden worden (Leids. Cod. = L., Utr. Cod. = U.): L. f. 1 v. = U. p. 162; L. f. 5 v. = U. p. 162—163 l. 2; L. f. 9 r. et v. = U. p. 163 l. 3—163 l. 3 a f.; L. f. 110 v. et 111 r. = U. p. 173—175; L. f. 141 v. et 142 r. = U. p. 184—185; L. f. 153 v. et 154 r. = U. p. 188—189 l. 2 et p. 191 l. 1—6.

Volgens H.-Khal. II p. 77 sq. is 't werk van Ibn Taimijah gericht tegen een brief van Paulus Antiochenus, bisschop van Sidon. Is dit juist, dan hebben de Cyprische geestelijken dien brief, welke volgens H.-Khal. onder de geleerden van dien tijd een groot gezag had verkregen, eenvoudig weg overgenomen. Aan de identiteit toch der brieven in den Codex Warn. 338 en den Utrechtschen Codex 40 valt niet te twijfelen.

D: Ge 160

ULB Halle
000 867 144

3/1

